

БЮДЖЕТ ТАШКИЛОТЛАРИНИНГ МОЛИЯВИЙ НАТИЖАЛАР ТЎҒРИСИДАГИ ҲИСОБОТИНИ ТУЗИШ ВА УНИНГ ТАҲЛИЛИ

Остонокулов Азамат¹, Касимова Гуляра², Махаммадиева Ижобат³

¹ Тошкент молия институту, DSc, dotsent, ostonokulov@rambler.ru,
ORCID:0000-0003-2792-3174

² Тошкент молия институту “Бюджет ҳисоби ва газначилик иши” кафедраси
профессори, иқтисод фанлари номзоди, kasimovagulyora1960@gmail.ru,
ORCID: 0000-0002-9997-6104

³ Тошкент молия институту, магистрант, Makhammadiyeva@inbox.ru

Аннотация: Ҳозирги вақтда ташкилотнинг молиявий ҳисоботларини тайёрлашда янги тенденциялар пайдо бўлмоқда, уларнинг асосийси маълумотларнинг шаффофлигини оширишдир ва уни янада кенгроқ ошкор қилиш. Молиявий натижалар тўғрисидаги ҳисобот молиявий ҳисоботларнинг асосий таркибий қисмларидан биридир. Унда тўғри ва ишончли маълумотларни тақдим этиш ташкилот фаолияти самарадорлигини аниқлаш учун жуда муҳимдир. Ҳисобот ташкилотнинг молиявий аҳолини таҳлил қилиш ва унинг ишлашини ўрганиш учун зарур маълумотларни беради.

Калит сўзлар: бюджет, бюджет ташкилоти, даромад, зарар, молиявий натижа, фойда, ҳисобот, харажат.

DRAWING UP A REPORT OF BUDGETARY ORGANIZATIONS ON FINANCIAL RESULTS AND ITS ANALYSIS

Annotation: at present, new trends are emerging in the preparation of financial statements of the organization, the main of which is to increase the transparency of information and make it more accessible. Financial performance reporting is one of the main components of financial reporting. Providing correct and reliable information in it is very important to determine the effectiveness of the organization's activities. The report provides the necessary information to analyze the financial background of the organization and study its functioning.

Keywords: budget, budget organization, income, loss, financial result, profit, report, cost.

СОСТАВЛЕНИЕ ОТЧЕТА БЮДЖЕТНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ О ФИНАНСОВЫХ РЕЗУЛЬТАТАХ И ЕГО АНАЛИЗ

Аннотация: в настоящее время в подготовке финансовой отчетности организации зарождаются новые тенденции, главной из которых является повышение прозрачности информации и ее большей доступности. Отчетность о финансовых результатах является одним из основных компонентов финансовой отчетности. Предоставление в нем правильной и достоверной информации очень важно для определения эффективности деятельности организации. Отчет содержит необходимую информацию для анализа финансового состояния организации и изучения ее функционирования.

Ключевые слова: бюджет, бюджетная организация, доход, убыток, финансовый результат, прибыль, отчет, затраты.

Кириш

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 506-сон қарорига биноан “2020-2024 йилларда Ўзбекистон Республикаси Давлат Молиясини бошқариш тизимини такомиллаштириш стратегиясини тасдиқаш тўғрисида” қарорга асосан давлат молиясини бошқариш тизимини янги бошқичга олиб чиқиш ва бюджет интизомини янада мустаҳкамлаш, давлат ресурсларига оид ошқора, ишончли ва кенг қамровли маълумотларнинг мавжудлиги давлат молиясини бошқариш соҳасида олиб борилаётган ислохотларнинг муваффақиятли амалга оширилишига хизмат қилади. Натижада давлат секторининг айрим харажатлари, шунингдек, алоҳида пул оқимлари, шу жумладан давлат корхоналари фаолияти, давлат активлари ва айрим давлат мажбуриятлари тўғрисидаги маълумотлар бюджет ҳисоботида акс эттирилмайди.⁴

Бюджет ташкилотларида молиявий натижалар деганда ташкилотнинг барча даромадлари (тушумлари, бюджет маблағлари бўйича ғазначилик орқали амалга оширган касса харажатлари) ва ҳисобланган барча ҳақиқий харажатларининг ўзаро айрилиши натижасида келиб чиқадиган активнинг соф қиймати тушунилади. Бошқача қилиб айтганда, бюджет ташкилотларининг молиявий натижаси бу ташкилотнинг барча активлари (номолиявий активлари, молиявий активлари ва дебиторлари)дан мажбуриятларининг (кредиторлик қарзларини) айирмаси натижасида ҳосил бўладиган активнинг соф қиймати деб тушуниш мумкин. Бундан келиб чиқадики, бюджет ташкилотларининг

⁴ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 24.08.2020 йилдаги “2020-2024 йилларда Ўзбекистон Республикаси Давлат молиясини бошқариш тизимини такомиллаштириш стратегиясини тасдиқаш тўғрисида”ги 506-сон қарори

даромадлари бу активнинг соф қийматини (молиявий натижани) ошишига сабаб бўлувчи ташкилот активларини ошиши ёки унинг мажбуриятларини камайишидир.

Бюджет ташкилотларида молиявий натижаларни бошқариш яъни моделлар ва ёндашувлар орқали давлат бюджети маблағларидан оқилона фойдаланиш, самарали молиявий барқарорлик, молиявий барқарорлик, ва бюджет маблағларидан фойдаланиш масъулиятига эришишга қаратилган. Бу каби қатор ислохотлар мамлакатимиз иқтисодий ривожланишига катта туртки бўлади ҳамда бу эса бевосита, бюджет ташкилотларининг жамият олдидаги вазифаларини бажариш ва хизматлар курсатиш, аҳоли саломатлиги ва бандлигини таъминлаш, таълим бериш, тартибга солиш ва назорат қилиш каби қатор нотижорат фаолиятларни юритади.

Мавзуга оид адабиётлар шархи

Ушбу мавзуга оид хорижлик ва мамлакатимиз олимлари томонидан олиб борилган илмий изланишлар ва уларнинг аҳамияти ҳақида баён қилинг.

Шмиголь фикрича, “Давлат ва муниципал молияни самарали ва масъулиятли бошқариш тамойилларини қўллаш зарурлигини халқаро миқёсда тан олиш бозор иқтисодиёти ривожланган мамлакатларда ҳам, ўтиш даври ва ривожланаётган мамлакатларда ҳам бюджет жараёнини амалга оширишда янги ёндашувлардан фойдаланишга олиб келди. Ушбу ёндашувлар доирасида бюджет жараёнини амалга ошириш ва масъулиятли солиқ-бюджет сиёсатини шакллантиришга қаратилган зарур бюджет ислохотларини амалга ошириш, давлат харажатларининг молиявий барқарорлиги ва самарадорлигини таъминлаш ва давлат харажатлари натижалари учун жавобгарликни ошириш мақсадида бюджетни ўрта ва узок муддатли режалаштиришдан фойдаланиш бюджет маблағларидан фойдаланиш”⁵.

Башарованинг фикрича, “бухгалтерия ҳисоби бюджет ва бюджетдан ташқари маблағларнинг тўғри ва мақсадли ишлатилишини, солиқлар ва бюджетдан ташқари фондларга бадаллар бўйича ҳисоб-китобларнинг ўз вақтида ва тўлиқлигини, шунингдек турли корхоналар, ташкилотлар билан ҳисоб-китобларни назорат қилишни таъминлайди ва бу эса молиявий натижаларга таъсири ҳақида айтиб ўтган”⁶.

Хориж олимлари ташкилотнинг киритган пул миқдорини ҳисоблашда, киритилган пул миқдори ва харажатлар орасидаги фарқни ҳисоблашда ёрдам беришади. Шунингдек, уларга кўра, ташкилотнинг қиримлари ва харажатлари

⁵ Шмиголь кандидат экономических наук, доцент кафедры государственных и муниципальных финансов статья-Бюджетное регулирование. 14 (638) – 2015 г.

⁶ Башарова О.Г. Учебное пособие. Учет в бюджетных и некоммерческих организациях. Финансовый результат. 2018 г. 23стр.

орасидаги фарқнинг қандай камайтирилиши мумкинлиги ҳақида фикрлар берилиши керак. Бу эса, ташкилотнинг молиявий самарадорлигини оширишга ёрдам беради.

Бошқа олимлар эса, ташкилотнинг киримлари ва харажатларининг тафсилий ҳисоб-китоблари яратиш учун ёрдам беришади. Бу ҳисоб-китоблар ташкилотнинг молиявий таҳлилини амалга ошириш учун зарур бўлган маълумотларни беради ва молиявий натижалар ташкилотнинг бошқа ишлари учун йўналтиришга ёрдам беради.

Мамлакатимиз олимларидан Меҳмонов ва Убайдуллаевларнинг тадқиқот ишларида “бюджет ташкилотларида меъёрий-ҳуқуқий асосларни бузмаган ҳолда молиявий ҳисоботлар кўрсаткичлари манфий қолдиқ билан чиқса (манфий қолдиққа эга бўлса), у ҳолда ҳисоботларда ушбу кўрсаткичлар “минус” ишора билан акс эттирилади”⁷.

А.Остонокуловнинг “бюджет ташкилотларининг молиявий ҳисоботлари молиявий ҳолатини яъни - бюджет тизимида бюджет ташкилотларининг молиялаштирилиши, тасдиқданган бюджетларнинг ижроси, ташкилотларнинг молиявий ҳолати, бюджет маблағларидан мақсадли фойдаланиш, бюджет ижросига ахборотларнинг ошқоралиги ва ишончлилиги устувор масалалардан саналади ҳамда шу мақсадда бюджет ҳисоби юритилдаи ҳамда молиявий ҳисобот шакллари тузиб тақдим этилади. Ўз-ўзидан шакллантирилган ва тақдим этилган молиявий ҳисоботлардаги маълумотларни таҳлил қилиш натижасида бюджет ташкилотининг мавжуд молиявий ҳолатини аниқлаш ва баҳолаш, прогноз маълумотларни шакллантириш орқали молиявий қарорлар қабул қилинади”⁸.

Хориж олимларининг бюджет ташкилотларида молиявий натижалар тўғрисидаги фикрлари, ўзаро фарқ қилиши мумкин. Бироқ, умумий равишда, уларга кўра, молиявий натижалар ташкилотнинг фаолиятини баҳолаш учун муҳимдир ва бу натижалар ташкилотнинг келажақдаги ишлари учун ёрдам беради. Хориж ва мамлакатимиз олимларининг бюджет ташкилотларида молиявий натижалар тўғрисидаги фикрлари, ташкилотнинг молиявий самарадорлигини оширишга ёрдам беради ва келажақдаги ишларни ривожлантириш учун зарур бўлган маълумотлардир. Олимларнинг тавсиялари ташкилотнинг киримлари ва харажатларини камайтириш, янги кирим манбалари топиш ва бошқа молиявий ишлар учун қўлланилиши мумкин бўлган стратегик ёндашувларга асосан ҳисоботларни тузиш ҳамда ташкилотнинг молиявий

⁷ Меҳмонов С.У., Убайдуллаев Д.У. Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби. ТМИ. Тошкент 2013.

⁸ Остонакулов, А.А. "Бюджет ташкилотларининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисоби ва ҳисоботи методологиясини такомиллаштириш" монография." Т: VNESHINVESTPROM нашриёти 208 (2021). <https://scholar.google.com/scholar?cluster=3367250536379923041&hl=en&oi=scholar>

жиҳатларини прогноз қилиш ва самарали маълумотларни шакллантириш орқали қарорларни қабул қилиш ташкилот равақига сезиларли таъсир қилади.

Тадқиқот усуллари. Тадқиқот давомида соҳага оид олимларнинг изланишларини ўрганиш, маҳаллий бюджетлар харажатлари назоратининг ўзига хос хусусиятларидан келиб чиқиб, абстракт мантиқий фикрлаш, индукция ва дедукция, монографик кузатув, тизимли таҳлил, таққослаш, иқтисодий таҳлил каби усуллардан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 1999 йил 3 сентябрдаги "Бюджет ташкилотларини маблағ билан таъминлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида"ги 414-сонли қарорига мувофиқ "бюджет ташкилотлари томонидан келгуси йилнинг январ ойида, яъни молия йилига қўшимча вақт мобайнида ўтган молия йили учун қуйидаги операциялар амалга оширилади:

- ўтган йилги кредиторлик қарзлари тўланади;
- тежаб қолинган маблағлар бюджет ташкилотининг ривожлантириш жамғармаларига ўтказилади.”⁹

Бу ҳисоботлар, ташкилотлар томонидан амалга оширилган ишлар ва харажатларни текшириш, натижаларни баҳолаш ва бошқа молиявий муаммоларни аниқлаш учун тузилади. Бу ҳисоботлар ташкилотнинг молиявий ҳолатини яхши тушунтиради ва қарор қабул қилиш учун керакли маълумотларни беради. Ташкилотлар ҳисоботларга асосланиб, ўз фаолиятларини янада яхшилаш ва молиявий муаммоларни ҳал қилишга ҳаракат қилиши мумкин. Ҳисоботларни тузишда, ташкилотлар ўз фаолиятларини баҳолаш учун бир неча молиявий кўрсаткичларни ўрганишади. Бу кўрсаткичлар ўзаро солиштирилади ва ташкилотнинг амалга оширган ишларининг самарадорлиги, хизмат сифати, ходимларнинг иш билан шуғулланиш даражаси, кирим-чиқимлар ва бошқа харажатлар каби муҳим факторлар ҳисобга олинади.

“Ҳисоботлар ташкилотнинг молиявий ҳолатини яхши тушунтиради ва қарор қабул қилиш учун керакли маълумотларни беради. Ташкилотлар ҳисоботларга асосланиб, ўз фаолиятларини янада яхшилаш ва молиявий муаммоларни ҳал қилишга ҳаракат қилиши мумкин. Ҳисоботлар, ташкилотлар учун жуда муҳим бўлиб, уларнинг молиявий ҳолатини аниқлаш ва яхши тушунтиришда ёрдам беради”¹⁰.

⁹ Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 03.09.1999 йил қарори. "Бюджет ташкилотларини маблағ билан таъминлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида"ги 414-сонли қарори

¹⁰ Azamat Ostonokulov. Improvement of methodology for accounting of extra-budgetary resources of public educational and medical institutions. E3S Web Conf. Volume 296, 2021. 1st International Conference on Environmental Sustainability Management and Green Technologies (ESMGT 2021). <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202129606029>

Бу ҳисоботлар ташкилотлар учун ўз фаолиятларини баҳолаш ва янада яхшилаш имкониятини беради. Ҳисоботларни тузишда, ташкилотлар бир неча молиявий кўрсаткичларни ўрганишади ва улар ўзаро солиштирилади. Бу кўрсаткичлар ташкилотнинг амалга оширган ишларининг самарадорлиги, хизмат сифати, ходимларнинг иш билан шуғулланиш даражаси, кирим-чиқимлар ва бошқа ҳаражатлар каби муҳим факторларни ҳисобга олади. Ҳисоботлар ташкилотнинг молиявий ҳолатини яхши тушунтиради ва қарор қабул қилиш учун керакли маълумотларни беради. Шунингдек, ҳисоботлар ташкилотлар учун молиявий муаммоларни ҳал қилишга ҳаракат қилиш имкониятини беради.

Бюджет ташкилотининг молиявий натижаси унинг барча даромадларининг турлари бўйича алоҳида ҳолда аниқланади, яъни:

- бюджет маблағлари бўйича;
- тўловларни махсус турларига доир ҳисоблашувлар бўйича;
- таълим муассасаларида ўқитишнинг тўлов-контракт маблағлари бўйича;
- бюджет ташкилотини ривожлантириш жамғармаси маблағлари бўйича;
- бюджет ташкилотининг бошқа даромадлар бўйича.

Молиявий фаолият натижалари тўғрисидаги ҳисоботда бюджет ташкилотининг ҳисобот даври бўйича ҳисобланган даромад (тушум)лар ва ҳақиқий харажатлар ўртасидаги фарқ ҳамда бюджет ташкилотларининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисобидан ўзаро ҳисоб-китоблари йиғиндиси акс эттирилади.

1-расм. Бюджет ташкилотларида маблағ билан таъминланиш йўналишлари бўйича молиявий натижаларни ажратилиши¹¹

Молиявий натижалар ҳисобини ташкил этишда бухгалтерия ҳисоби олдида куйидаги вазифалар қўйилади:

- молиявий натижаларни белгиланган тартибда шакллантириш;
- молиявий натижалар билан боғлиқ муомалаларни ўз вақтида бухгалтерия ҳужжатлари ҳамда ҳисоб регистрларида акс эттириш;
- бухгалтерия ҳисобварақларида молиявий натижалар ҳолати тўғрисида тўлиқ ҳамда аниқ маълумотларни шакллантириш;
- молиявий натижалар бўйича ҳисоботларни тузиш ҳамда улар бўйича асосланган бухгалтерия ахборотларини шакллантириш.

Молиявий фаолият натижалари тўғрисидаги ҳисоботнинг «Даромадлар» устунда 308-шаклдаги «Бош журнал китоби»даги қолдиқлар куйидаги субсчётлар бўйича акс эттирилади: бюджетдан молиялаштириш, тўловларнинг махсус турларига доир ҳисоб-китоблар бўйича ҳисобланган даромадлар, олий ва ўрта махсус, профессионал таълим ташкилотларида ўқитишнинг тўлов-контракт маблағлари бўйича ҳисобланган даромадлар, бюджет ташкилотларининг ривожлантириш жамғармаси бўйича ҳисобланган даромадлар, тиббиёт ташкилотларининг моддий рағбатлантириш ва ривожлантириш жамғармаси бўйича даромадлар, тақсимланиши назарда тутилган тушумлар бўйича ҳисобланган даромадлар, ходимлардан, улар ишлаётган жойида овқатланганлиги бўйича ҳисоб-китоблардан тушадиган тушумлар бўйича ҳисобланган даромадлар, ажратмалар ҳисобига шаклландиган вазирликлар, давлат қўмиталари ва идораларнинг бюджетдан ташқари жамғармалари бўйича ҳисобланган даромадлар, умумтаълим муассасаларида дарсликлар ижараси тўловидан тушган бюджетдан ташқари маблағлари бўйича ҳисобланган даромадлар, бюджет ташкилотлари томонидан стационар даволаш-профилактика муассасаларида даволанаётганлар таркиби овқатланиши учун ундириладиган тўловлар бўйича ҳисобланган даромадлар, бюджет ташкилотларининг қонунчилик ҳужжатларига мувофиқ бошқа турдаги ҳисобланган даромадлар¹².

Даромадлар турлари бўйича бюджет ташкилотининг молиявий натижалари 2 та босқичга бўлинган ҳолда аниқланади. Яъни, 1-босқичда бюджет ташкилотининг фақатгина молия йили мобайнидаги (1-январдан 31-декабргача, бюджет маблағлари бўйича еса, молия йилига қўшимча вақт мобайнидаги давр

¹¹ Муаллифлар томонидан тузилган

¹² Ўзбекистон Республикаси Бюджет ҳисобининг стандарти (3-сонли БҲС) «Бюджет ҳисоботи»ни тасдиқлаш тўғрисида.3124-3-сон. 26.06.2021.

ҳам киради) барча даромадлари ва мазкур даврдаги (1-январдан 31-декабргача) амалга оширилган ҳақиқий харажатларини солиштириш натижасида аниқланади. 2-босқичда эса мазкур аниқланган молиявий натижа бюджет ташкилотининг ўтган-йиллар мобайнидаги молиявий натижасига қўшилади. Бунинг натижасида бюджет ташкилотининг жорий даврга ва якуний молиявий натижаси аниқланади.

Молиявий ҳисоботларни тасдиқлаш ва тақдим қилиш тартиби қуйидагича:

Бюджет ташкилотлари молиявий ҳисоботларни электрон рақамли имзодан фойдаланган ҳолда электрон шаклда “УзАСБО” АТ орқали тегишли ғазначилик бўлинмалари ёки бюджет маблағларини тақсимловчига тақдим этади. Дастурий мажмуа орқали электрон шаклда топширилган молиявий ҳисоботлар бир нусхада қоғозга чоп этилиб, ҳисобот берувчи ташкилотнинг раҳбари ва бош ҳисобчиси томонидан имзоланади. Имзоланган молиявий ҳисоботлар ҳисобот берувчи ташкилотида белгиланган тартибда сақланади.

Бюджет маблағларини тақсимловчилар ва марказлаштирилган молия-бухгалтерия хизмати жамланма молиявий ҳисоботларни дастурий мажмуа орқали ваколатли ходимлари томонидан электрон рақамли имзодан фойдаланган ҳолда электрон шаклда тегишли ғазначилик бўлинмаларига тақдим этади. Молиявий ҳисоботларни электрон шаклда тақдим қилиш имконияти мавжуд бўлмаган ҳолларда, бюджет ташкилотлари молиявий ҳисоботларни тегишли ғазначилик бўлинмаларига қоғоз шаклида имзоланган ҳолда бир нусхада тақдим этади.

Бюджет маблағларини тақсимловчилар давлат бюджетидан молиялаштириладиган ўз тасарруфидаги ташкилотларнинг молиявий ҳисоботлари асосида чораклик ва йиллик жамланма молиявий ҳисоботларни тузиб, Молия вазирлиги Ғазначилигига электрон тарзда тақдим этади. Бюджет ташкилотлари ва бюджет маблағлари олувчилар учун молиявий ҳисоботларни тақдим этиш санаси улар томонидан ҳақиқатда тақдим этилган сана ҳисобланади. Ҳисобот тақдим этиш учун белгиланган муддат ишланмайдиган кунга тўғри келганда, ундан кейин келадиган биринчи иш кунида тақдим этилади.

Тадқиқот натижалари, ўз ичига қўплаб маълумотларни олади ва уларни таҳлил қилиш орқали келажакда қандай ҳаракат қилиш кераклиги ҳақида фикр билдиришга ёрдам беради. Тадқиқот натижалари ташкилотлар учун муҳимлиги ҳақида маълумотларни олишда ва уларнинг фаолиятини яхшилашда ёрдам беради. Натижалар одатда ҳисоботларга ўтказилади ва улар ташкилотлар ва бошқа жамиятлар томонидан ишлатилади. Молиявий натижаларини ҳисобга олувчи субсчётларда умумий ҳолда кредит қолдигининг қолиши бюджет ташкилотининг барча активларини (номолиявий активлари, молиявий

активлари, дебиторлар) умумий суммаси бюджет ташкилоти мажбуриятларининг умумий суммасидан ортиқ бўлганлигини, дебет қолдиғининг қолиши эса, бюджет ташкилотининг умумий мажбуриятлари суммаси унинг барча активлари (номолиявий активлари, молиявий активлари, дебиторлар) умумий суммасидан ортиб кетганлигини билдиради.

1-жадвал

Олий таълим муассасасининг молиявий натижалари тўғрисида маълумот¹³

Кўрсаткичлар	Йиллар		
	2020	2021	2022
Бюджет маблағлари			
Даромадлар	21 846 860,90	29 101 544,60	35 640 660,40
Харажатлар	25 261 779,90	30 538 782,30	37 427 617,00
Молиявий натижа	-3414 919,00	-1437 237,70	-1786 956,60
Тўлов-контракт шакли маблағлари			
Даромадлар	132 820 912,30	69 331 138,60	100 497 777,10
Харажатлар	61 603 344,00	72 688 591,70	111 587 491,80
Молиявий натижа	71 217 568,30	-3 357 453,10	-11 089 714,70
Ривожлантириш жамғармаси маблағлари			
Даромадлар	18 46 722,20	10 615 380,00	3 121 368,20
Харажатлар	1 255 502,50	2 482 745,70	5 786 526,40
Молиявий натижа	591 219,70	8 132 634,30	-2 665 158,20
Барча молиялаштириш манбалари			
Даромадлар	157 923 753,30	109 624 078,40	139 259 805,70
Харажатлар	88 120 626,40	106 330 572,70	154 808 670,50
Молиявий натижа	69 803 126,90	3 293 505,70	-15 548 864,80

Тадқиқот натижасида бюджет ташкилотининг ўқитишнинг тўлов-контракт маблағларидан тушган даромадларини таҳлил қиладиган бўлсак, 2020-йил жами даромадлари 157923753.30 сўмни ташкил этган, шундан 21846860.90 сўм

¹³ ОТМ молиявий ҳисоботлари асосида муаллифлар томонидан шакллантирилган

бюджетдан молиялаштирилган. Таълим муассасаларида пуллик-контракт шаклидаги маблағлардан олинадиган даромадлар 132820912.30 сўм ҳамда бюджет ташкилотини ривожлантириш жамғармасининг даромадлари 1846722.20 сўм ва бошқа даромадлар 1409257.90 сўмни ҳосил этган.

Ташкилотнинг умумий харажатлари 88120626.40 сўмни ташкил этади. Бюджет маблағлари бўйича ҳақиқий харажатлар 25261779,90 сўмни ва Таълим муассасаларида таълимнинг пуллик-контракт шаклидан олинган даромадлар ҳисобига амалга ошириладиган ҳақиқий харажатлар 61603344,00 сўмни, бюджет ташкилотини ривожлантириш жамғармаси маблағлари ҳисобидан амалга оширилган ҳақиқий харажатлар 1255502,50 сўмни ташкил этган. Бюджет маблағлари учун жорий йилнинг молиявий натижаси

-3414919,00 сўмда, таълим муассасаларида пуллик-контракт шаклидаги маблағлар бўйича жорий йилнинг молиявий натижаси 71217568,30 сўмни, бюджет ташкилоти ривожлантириш жамғармаси орқали жорий йилнинг молиявий натижа 591219,70 сўмни, бошқа даромадлар учун жорий йилнинг молиявий натижаси 1409257,90 сўмни ташкил этган.

Шу ташкилотнинг 2021 йилдаги молиявий натижалар кўрсаткичлари, жами даромадлари 109624078,40 сўм, шундан бюджетдан молиялаштириш 29101544,60 сўм, таълим муассасаларида пуллик-контракт шаклидаги маблағлардан олинадиган даромад 69331138,60 сўмни, бюджет ташкилотини ривожлантириш жамғармасининг даромадлари жами 10615380,00 ва бошқа даромадлар 576015.20 сўмни ташкил этган. Ташкилотнинг умумий харажатлари 106330572,70 сўмни ташкил этади. Бюджет маблағлари бўйича ҳақиқий харажатлар 30538782,30 сўмни ва таълим муассасаларида таълимнинг пуллик-контракт шаклидан олинган даромадлар ҳисобига амалга ошириладиган ҳақиқий харажатлар 72688591,70 сўмни, бюджет ташкилотини ривожлантириш жамғармаси маблағлари ҳисобидан амалга оширилган ҳақиқий харажатлар 2482745,70 сўмни ташкил этган.

Бюджет маблағлари учун жорий йилнинг молиявий натижаси -1437237,70 сўмда, таълим муассасаларида пуллик-контракт шаклидаги маблағлар бўйича жорий йилнинг молиявий натижаси -3357453,10 сўмни, бюджет ташкилоти ривожлантириш жамғармаси орқали жорий йилнинг молиявий натижа 8132634,30 сўмни, бошқа даромадлар учун жорий йилнинг молиявий натижаси -44437,80 сўмни ташкил этган.

2022-йил жами даромадлари 139259805,70 сўмни ташкил этган, шундан 35640660,40 сўм бюджетдан молиялаштирилган. Таълим муассасаларида пуллик-контракт шаклидаги маблағлардан олинадиган даромадлар 100497777,10 сўм ҳамда бюджет ташкилотини ривожлантириш жамғармасининг даромадлари 3121368,20 сўм ва бошқа даромадлар такилотга тушмаган.

Ташкилотнинг умумий харажатлари 154808670,50 сўмни ташкил этади. Бюджет маблағлари бўйича ҳақиқий харажатлар 37427617,00 сўмни ва таълим муассасаларида таълимнинг пуллик-контракт шаклидан олинган даромадлар ҳисобига амалга ошириладиган ҳақиқий харажатлар 111587491,80 сўмни, бюджет ташкилотини ривожлантириш жамғармаси маблағлари ҳисобидан амалга оширилган ҳақиқий харажатлар 5786526,40 сўмни ташкил этган.

Бюджет маблағлари учун жорий йилнинг молиявий натижаси - 15548864,80 сўмда, бюджет маблағлари бўйича ҳақиқий харажатлар -1786956,60 сўмни, таълим муассасаларида пуллик-контракт шаклидаги маблағлар бўйича жорий йилнинг молиявий натижаси -11089714,70 сўмни, бюджет ташкилоти ривожлантириш жамғармаси орқали жорий йилнинг молиявий натижа -2665 158,20 сўмни, бошқа даромадлар учун жорий йилнинг молиявий натижаси -7 035,30 сўмни ташкил этган. Яъни бюджет ташкилотининг молиявий аҳволи манфий даражада.

Бюджет ташкилотининг ўқитишнинг тўлов-контракт маблағлари бўйича жорий йилга молиявий натижалар тўғрисида уч йиллик молиявий натижалари тўғрисидаги ҳисобот ўрганиб чиқилди ва молиявий натижалар шуни кўрсатадики 2020 йил учун умумий даромад 157923753.30 сўмни ташкил қилади ва бюджетдан молиялаштириш юқори кўрсаткични ташкил қилади. Умумий харажатлар эса 88120626.40 сўмни ҳамда молиявий натижа 69803126.90 сўмни яъни бу кўрсаткичлар шуни кўрсатадики 2021-2022 йилларга қараганда мусбат кўрсаткичга эга. 2021-2022 йилларда умумий даромад умумий харажатдан камлигини ва бу эса молиявий натижага салбий таъсир қилганини кўриш мумкин (-15548864.80 сўм). “Таълим муассасаларида ўқитишнинг тўлов контракт шаклидан даромадларининг пастлиги ва ташкилот бошқа молиявий манбааларидан фойдаланмаслигини кўрсатади”¹⁴. Ташкилий молиялаштириш ташкилот учун муҳим рол ўйнайди, чунки ташкилот учун ўз фаолияти учун зарур маблағларни олиш имкониятини беради. Молиявий номутаносибликни келтириб чиқармаслик учун даромад манбаларини кенгайтириш керак.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарорига асосан олий таълим муассасаларини босқичма - босқич ўзини ўзи молиялаштириш тизимига ўтказиш мамлакатда таълим тизимининг ривожланишига, иқтисодий ўсишга катта таъсир кўрсатади ҳамда шу ташкилотларнинг бошқа ахборот имкониятларидан фойдаланишни, бошқача қилиб айтганда ўз тасарруфида бўлган асосий воситларни ижарага бериш, бўш турган пул маблағларини депозитга қўйиш, буларнинг барчаси бюджет ташкилотларининг молиявий

¹⁴ Остонокулов, А. (2022). Таълим муассасаларида ўқитишнинг тўлов– контракт шаклидан тушумлар ҳисоби ва уни такомиллаштириш. Архив научных исследований, 2(1). извлечено от <https://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/1119>

(даромад) базаларини оширишга қаратилган ислоҳотлардир. Бюджет ташкилотларининг молиявий натижаларини яхшилаш мақсадида, даромадларини кенгайтириш яъни харажатларни камайтиришнинг бир нечта таклифларни ёритиб ўтмоқчиман. Тадқиқот натижасига кўра бюджет маблағлари бўйича ҳақиқий харажатлар бюджетдан молиялаштирилган маблағлардан ошиб кетганлиги сабабли бюджет маблағлари учун жорий йилнинг молиявий натижаси манфий ишора билан кузатилган.

Шу сабабдан, бу камчиликларни олдини олиш мақсадида қўйидаги таклифни киритиш мақсадга мувофиқ деб ўйлайман. Тадқиқот натижасида уч йиллик молиявий натижаларни кузатадиган бўлсак бюджет маблағлари учун жорий йилнинг молиявий натижалари манфий кўрсаткични ташкил қилган, бюджет маблағлари бўйича ҳақиқий харажатлар ошганда бу ҳақиқий харажатлар Ривожлантириш жамғармаси ёки ўқитишнинг тўлов-контракт ҳисобидан тушган маблағ ҳисобидан қопланиши керак.

Мисол учун бошқа харажатларни яъни тўртинчи гуруҳ харажатларини олиб қарайдиган бўлсак, касса харажатлари ҳақиқий харажатлардан ошиб кетиши кўп кузатилгани сабабли (электр энергия, коммунал тўловлар, интернет ва бошқа тўловлар) қиймати ошиб кетганлиги сабабли, бу харажатларни Ривожлантириш жамғармасидан ва ўқитишнинг тўлов-контрактдан тушган маблағ ҳисобидан қопланиши керак. Ҳозирги кунда об-ҳавонинг ўзгариши ҳам мамлакатимиз ҳудудларига ўз таъсирини ўтказяпти. Шуни ҳисобга олган ҳолда тўртинчи гуруҳ харажатларидан электр ва иссиқлик таъминотидан фойдаланишни иқтисод қилиш керак. Жорий йил ҳисобига 2023 йил январь ойида об-ҳаво ҳарорати кескин кўтарилиб кетганлиги сабабли, иссиқлик таъминотидан фойдаланиш тўхтатилмади, шу сабабли иссиқлик таъминотининг мақсадсиз ишлатилишига олиб келди ва бу эса ташкилот харажатларинг ортиб кетишига олиб келади.

Хулоса ва таклифлар

Молиявий ҳисоботда ташкилотларнинг молиявий натижалари тўғрисидаги маълумотлар келтирилади. Бу ҳисобот молиявий органларга ва ташкилот раҳбарларига маълум бўлади. Ҳисоботда ташкилотларнинг тўлиқ активлари, тўлиқ қарздорликлари ва тўлиқ капиталлари кўрсатилади. Шунингдек, ҳисоботда ташкилотларнинг омбори, сотиладиган маҳсулотлар, молиявий қайта инвестициялар ва бошқа молиявий операциялардаги молиявий натижалар мавжуд. Ҳисоботда ташкилотларнинг кирим-чиқимлари, фойдаланиш ҳисоблари, тўплаш ва кирим кассалари мавжуд. Бу маълумотлар ташкилотнинг молиявий ўрни ҳақида маълумот беради. Ҳисоботда ташкилотларнинг молиявий натижаларини таҳлил қилиш учун молиявий кўрсаткичлар (кўпайтириш фаолияти, фаолиятдаги тўловлар, кирим-чиқим)

берилади. Бу маълумотлар ташкилотнинг молиявий фаолиятини таҳлил қилиш ва унинг ишлашини ўрганиш учун муҳим маълумотлардир. Ташкилотнинг молиявий натижаларини таҳлил қилиш ва унинг ишлашини ўрганиш учун муҳим маълумотлардан бошқа, ҳисоботда ташкилотнинг молиявий аҳволи, фаолияти ва кенгайтириш стратегияси ҳам кўрсатилади.

Бюджет ташкилотлари ҳамда хўжалик юритувчи субъектлари молиявий натижалари тўғрисидаги ҳисобот шаклларидаги асосий фарқ уларнинг шаклидадир яъни ҳисобот шаклининг кўринишида. Ҳисобот ташкилотнинг молиявий аҳволини таҳлил қилиш ва унинг ишлашини ўрганиш учун зарур маълумотларни беради.

Молиявий натижалари ҳисобини такомиллаштириш ва пул маблағлари сарфини тўғри йўналтириш юзасидан қўйидаги тавсияларни тақдим этиш мақсадга мувофиқ: ташкилотларнинг молиявий аҳволини ўз вақтида таҳлил қилиш ҳамда уларнинг натижаларини раҳбарларга тақдим этиб, самарали бошқарув қарорларини қабул қилиш ҳамда бюджет маблағлари ҳисобидан тўланадиган иш ҳақи бўйича ажратмаларни, хусусан, ягона ижтимоий тўловларга бадалларни молиялаштириш тизимини қайта кўриб чиқиш мақсадга мувофиқ. Энг кўп кузатиладиган хато ва камчиликлар иш ҳақи ва унга тенглаштирилган тўловлар яъни, биринчи гуруҳ харажатида акс этган. Шу сабабдан, бу камчиликларни ўз вақтида олди олинса, ташкилотнинг самарали иш олиб боришига туртки бўлади, деб ўйлаймиз.

Олиб борилган тадқиқот натижаларини ўрганиш ва таҳлил қилишни ўрганиш учун ташкилотлар учун ташқи мутахассислар билан ҳамкорлик қилиш керак. Тадқиқот натижаларини ўз ичига олган ташкилотлар ўз фаолиятини яхшилаш учун қўшимча тадқиқотлар олиб бориши мумкин. Шунинг учун, тадқиқот натижаларининг ишлатилиши ташкилотларнинг стратегиясини яхшилаш учун фойдали бўлади ва зарур, деб ҳисоблаймиз. Бу натижалар ташкилотларнинг келажакдаги режалари ва мақсадалари учун муҳимлиги ҳақида маълумот беради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 03.09.1999 йил қарори. "Бюджет ташкилотларини маблағ билан таъминлаш тартибини такомиллаштириш тўғрисида"ги 414-сонли қарори
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 24.08.2020 йилдаги "2020-2024 йилларда Ўзбекистон Республикаси Давлат молиясини бошқариш тизимини такомиллаштириш стратегиясини тасдиқаш тўғрисида"ги 506-сон қарори
3. Ўзбекистон Республикаси Бюджет ҳисобининг стандарти (3-сонли БҲС) «Бюджет ҳисоботи»ни тасдиқлаш тўғрисида.3124-3-сон. 26.06.2021.

4. Башарова О.Г . Учебное пособие. Учет в бюджетных и некоммерческих организациях. Финансовый результат. 2018 г. 23стр.
5. Меҳмонов С.У., Убайдуллаев Д.У. Бюджет ташкилотларида бухгалтерия ҳисоби. ТМИ. Тошкент 2013.
6. Остонакулов, А. А. "Бюджет ташкилотларининг бюджетдан ташқари маблағлари ҳисоби ва ҳисоботи методологиясини такомиллаштириш" монография." Т: VNESHINVESTPROM нашриёти 208 (2021).
7. Остонукулов, А. (2022). Таълим муассасаларида ўқитишнинг тўлов– контракт шаклидан тушумлар ҳисоби ва уни такомиллаштириш. Архив научных исследований, 2(1). Извлечено от <https://journal.tsue.uz/index.php/archive/article/view/1119>
8. Azamat Ostonokulov. Improvement of methodology for accounting of extra-budgetary resources of public educational and medical institutions. E3S Web Conf. Volume 296, 2021. 1st International Conference on Environmental Sustainability Management and Green Technologies (ESMGT 2021). <https://doi.org/10.1051/e3sconf/202129606029>
9. Шмиголь кандидат экономических наук, доцент кафедры государственных и муниципальных финансов статья-Бюджетное регулирование. 14 (638) – 2015 г.
10. Табаев А.З., Санаева Д. Бюджет ташкилотларида молиявий натижалар ҳисобини ташкил этишнинг хусусиятлари. 2018 йил.